

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Complementary Medicine

คู่มือการจัดตั้งคลินิกกัญชา ในสถานบริการสุขภาพ

โดย กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

วันที่ 26-27 สิงหาคม 2562

คู่มือการจัดตั้งคลินิกกัญชาในสถานบริการสุขภาพ

1. วัตถุประสงค์

เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดูแลรักษาผู้ป่วยที่มีอาการตามกลุ่มอาการ/โรคที่สามารถรักษาได้ด้วยตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่ ให้ดำเนินการไปอย่างมีคุณภาพ ปลอดภัย และมีประสิทธิภาพ

2. การจัดการบริการคลินิกกัญชาในสถานบริการสุขภาพ

2.1 นิยาม

คลินิกกัญชาในสถานบริการสุขภาพ หมายถึง หน่วยบริการที่เปิดให้บริการดูแลรักษาผู้ป่วยด้วยตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่ ตามแนวทางการแพทย์แผนไทยควบคู่กับแพทย์แผนปัจจุบัน โดยมีหลักเกณฑ์การจัดการจัดการบริการคลินิกกัญชาในสถานบริการสุขภาพดังนี้

ด้านบุคลากร

- 1) ได้รับอนุญาตจำหน่ายซึ่งยาเสพติดให้โทษประเภทที่ 5
- 2) มีแพทย์แผนไทยที่ได้รับใบประกอบวิชาชีพสาขาการแพทย์แผนไทย ประเภทเวชกรรมไทยหรือสาขาการแพทย์แผนไทยประยุกต์ ที่ผ่านการอบรมหลักสูตรการใช้กัญชาทางการแพทย์แผนไทย ทำหน้าที่ในการตรวจวินิจฉัยและสั่งการรักษา

ด้านการจัดการบริการ

- 1) มีระบบคัดกรองผู้ป่วยตามแนวทางการคัดกรองการให้บริการคลินิกกัญชาในสถานบริการสุขภาพ

ด้านตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่

- 1) มีรายการตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่ ตามแนวเวชปฏิบัติการใช้ตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่ในสถานบริการสุขภาพ

ด้านสถานที่ เครื่องมือ เครื่องใช้ และสิ่งแวดล้อม

- 1) มีความพร้อมเรื่องมาตรฐานความปลอดภัยทั้งในอาคารสถานที่การให้บริการและสถานที่เก็บตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่

คำจำกัดความในคู่มือการจัดตั้งคลินิกกัญชาในสถานบริการสุขภาพ

คลินิกกัญชาในสถานพยาบาลของรัฐ หมายถึง หน่วยบริการที่เปิดให้บริการดูแลรักษาผู้ป่วยด้วยตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่ ตามแนวทางการแพทย์แผนไทยควบคู่กับแพทย์แผนปัจจุบัน

ตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชา หมายถึง ตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่ในตำราการแพทย์แผนไทย โดยคำแนะนำของกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกและสภาการแพทย์แผนไทย ตามบัญชีรายชื่อแนบท้ายประกาศกระทรวงสาธารณสุขเรื่อง กำหนดตำรับยาเสพติดให้โทษในประเภท ๕ ที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่ที่ให้เสพเพื่อรักษาโรคหรือการศึกษาวิจัยได้พ.ศ.๒๕๖๒

อาการข้างเคียงจากการรักษา หรือ โรคแทรกซ้อน หมายถึง อาการข้างเคียงที่อาจเกิดจากผลของตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่ หรืออาการอื่นๆ ที่อาจเกิดจากอาการของโรค เป็นสาเหตุและมีผลรบกวนการดำเนินชีวิตของผู้ป่วย เช่น เบื่ออาหาร ท้องอืดเพื่อ คลื่นไส้ วิงเวียน นอนไม่หลับ ปากเป็นแผล ฯลฯ

3. โครงสร้างทีมสุขภาพในการดูแล

ทีมสุขภาพในการดูแลผู้ป่วย

ทีมสุขภาพที่มีส่วนร่วม ในการดูแลรักษาผู้ป่วยที่เข้ารับบริการใน คลินิกกัญชาในสถานบริการสุขภาพ การดูแลผู้ป่วยที่ได้รับการรักษาในคลินิกกัญชา จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการหรือขั้นตอนการทำงานที่มีประสิทธิภาพได้แก่ การประสานงานผู้ที่เกี่ยวข้องซึ่งประกอบด้วยทีมสหวิชาชีพ ทีมสหสาขาวิชาชีพประกอบด้วยดังนี้

1. แพทย์แผนปัจจุบัน
2. แพทย์แผนไทย/แพทย์แผนไทยประยุกต์
3. พยาบาลวิชาชีพ
4. เภสัชกร
5. นักเทคนิคการแพทย์

บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของทีมสหวิชาชีพ

ทีมสหสาขาวิชาชีพควรได้รับการเตรียมความพร้อมทั้ง ทักษะ ทักษะ และทักษะ และมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

ฝ่ายที่รับผิดชอบ	หน้าที่รับผิดชอบ
แพทย์แผนปัจจุบัน	<ul style="list-style-type: none"> - ดูแลผู้ป่วยได้รับการรักษาในคลินิกกัญชา ร่วมกับวิชาชีพอื่นด้วย ทักษะที่เป็นบวก - ตรวจวินิจฉัย ดูแลรักษาผู้ป่วยขณะที่พักรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาล - เป็นหัวหน้าทีมในการช่วยฟื้นคืนชีพผู้ป่วยและเป็นผู้ประกาศหยุดในการช่วยฟื้นคืนชีพ - สื่อสารกับผู้ป่วยและญาติด้วยทักษะการสื่อสารที่สร้างขวัญและกำลังใจ
แพทย์แผนไทย/ แพทย์แผนไทย ประยุกต์	<ul style="list-style-type: none"> - การดูแลผู้ป่วยได้รับการรักษาในคลินิกกัญชา ร่วมกับวิชาชีพอื่นด้วย ทักษะที่เป็นบวก - วางแผนงาน ประสานงาน ประเมินผล และบันทึกผลการดูแลรักษา - ตรวจวินิจฉัย ดูแลรักษาผู้ป่วยขณะที่พักรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาล - อธิบายอาการแผนการรักษา และให้คำปรึกษากับผู้ป่วยและญาติ - ทำหัตถการการแพทย์แผนไทยแก่ผู้ป่วย - สื่อสารกับผู้ป่วยและญาติด้วยทักษะการสื่อสารที่สร้างขวัญและกำลังใจ - ประสานงานกับทีมสหวิชาชีพอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อส่งต่อข้อมูลในการดูแลผู้ป่วยได้อย่างเหมาะสมและต่อเนื่อง
พยาบาลวิชาชีพ	<ul style="list-style-type: none"> - วางแผนงาน ประสานงาน ประเมินผล และบันทึกผลการให้การพยาบาล - ศึกษาวิเคราะห์ คิดค้น พัฒนา การพยาบาล และให้การพยาบาลผู้ป่วยตามมาตรฐานวิชาชีพ - ส่งเสริมและพัฒนาความรู้ความสามารถทางการพยาบาลให้กับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและญาติผู้ดูแลผู้ป่วยเป็นประจำ - จัดสถานที่และเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในการรักษาพยาบาล - ปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค รวมถึงการฟื้นฟูสุขภาพผู้ป่วย - สื่อสารกับผู้ป่วยและญาติด้วยทักษะการสื่อสารที่สร้างขวัญและกำลังใจ
เภสัชกร	<ul style="list-style-type: none"> - จัดเตรียมตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่ตามการรักษาของ

ฝ่ายที่รับผิดชอบ	หน้าที่รับผิดชอบ
	<p>แพทย์สำหรับผู้ป่วยให้เพียงพอตามมาตรฐานวิชาชีพ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ให้คำแนะนำการใช้ตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่ที่ถูกต้องกับผู้ป่วยและญาติหรือผู้ที่ดูแลผู้ป่วย - ติดตามบันทึกอาการไม่พึงประสงค์จากการใช้ตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่ - สื่อสารกับผู้ป่วยและญาติด้วยทักษะการสื่อสารที่สร้างขวัญและกำลังใจ
นักเทคนิคการแพทย์	<ul style="list-style-type: none"> - ตรวจทางเทคนิคการแพทย์ ภายในห้องปฏิบัติการทางการแพทย์ หรือ ห้องปฏิบัติการเวชศาสตร์ชั้นสูง - ให้คำปรึกษาแก่ผู้ป่วยที่เข้ารับการดูแลรักษาในคลินิกกัญชาในสถานบริการสุขภาพ - ให้คำปรึกษาแก่สหวิชาชีพ บุคลากรสาขาอื่น อย่างถูกต้อง

4. เกณฑ์การคัดกรองผู้ป่วยที่ได้รับการดูแลรักษาในคลินิกกัญชาในสถานบริการสุขภาพ

คลินิกกัญชาในสถานบริการสุขภาพได้มีการดูแล คัดกรองผู้ป่วยที่ได้รับการรักษาในคลินิกกัญชา ด้วยศาสตร์การแพทย์แผนไทยเป็นหลัก โดยกำหนดเกณฑ์คัดกรองต่างๆ ดังนี้

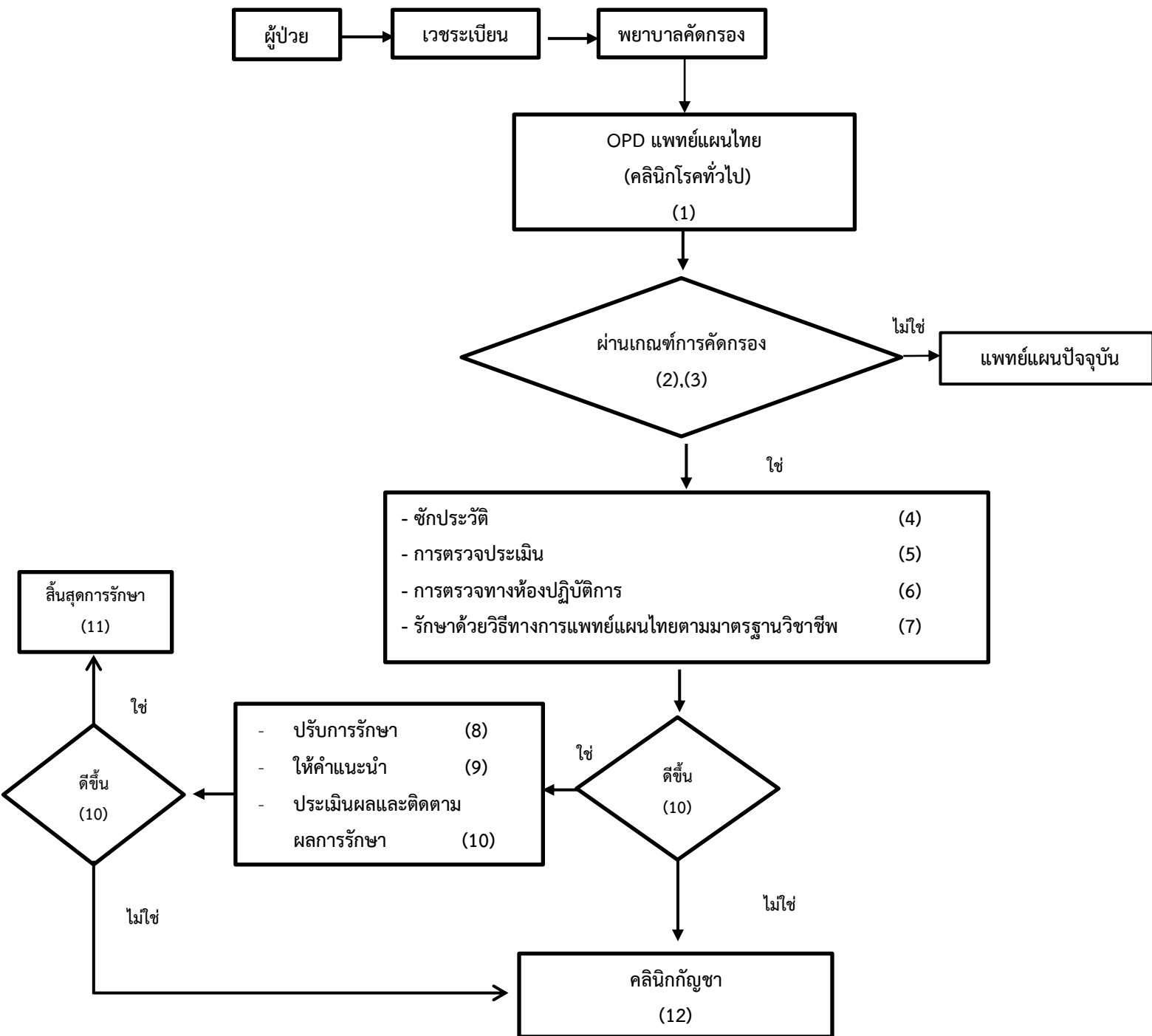
4.1 เกณฑ์ที่รับผู้ป่วยการรักษาในคลินิกกัญชาในสถานบริการสุขภาพ

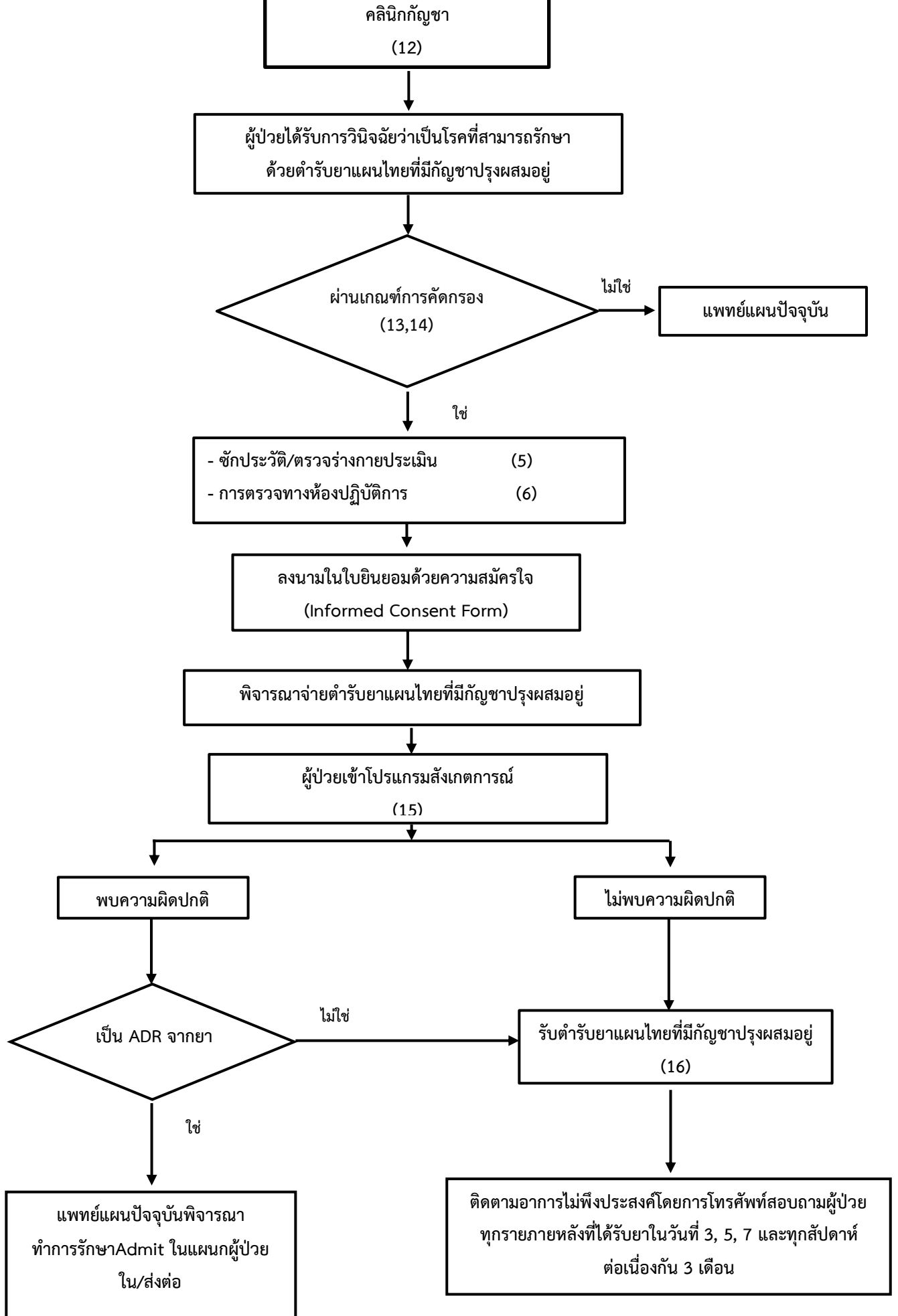
- 1) เป็นผู้ป่วยที่มีอาการหรือเป็นโรคที่เข้าเกณฑ์ตามแนวเวชปฏิบัติในการเข้ารับการรักษาด้วยตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่
- 2) ภาวะที่แพทย์/แพทย์แผนไทย/แพทย์แผนไทยประยุกต์ เห็นสมควรได้รับการรักษาด้วยตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่
- 3) เพศชาย หรือ เพศหญิง มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป
- 4) ได้รับการรักษาด้วยยาขนานแรกและวิธีการมาตรฐานทางการแพทย์แผนไทยแล้วอาการไม่ดีขึ้น
- 5) ผู้ป่วยมีสัญญาณชีพและอาการทางคลินิกคงที่ (Vital Signs Stable & Clinically Stable)
- 6) มีการรับรู้และสติสัมปชัญญะดี สามารถสื่อความหมายเข้าใจ

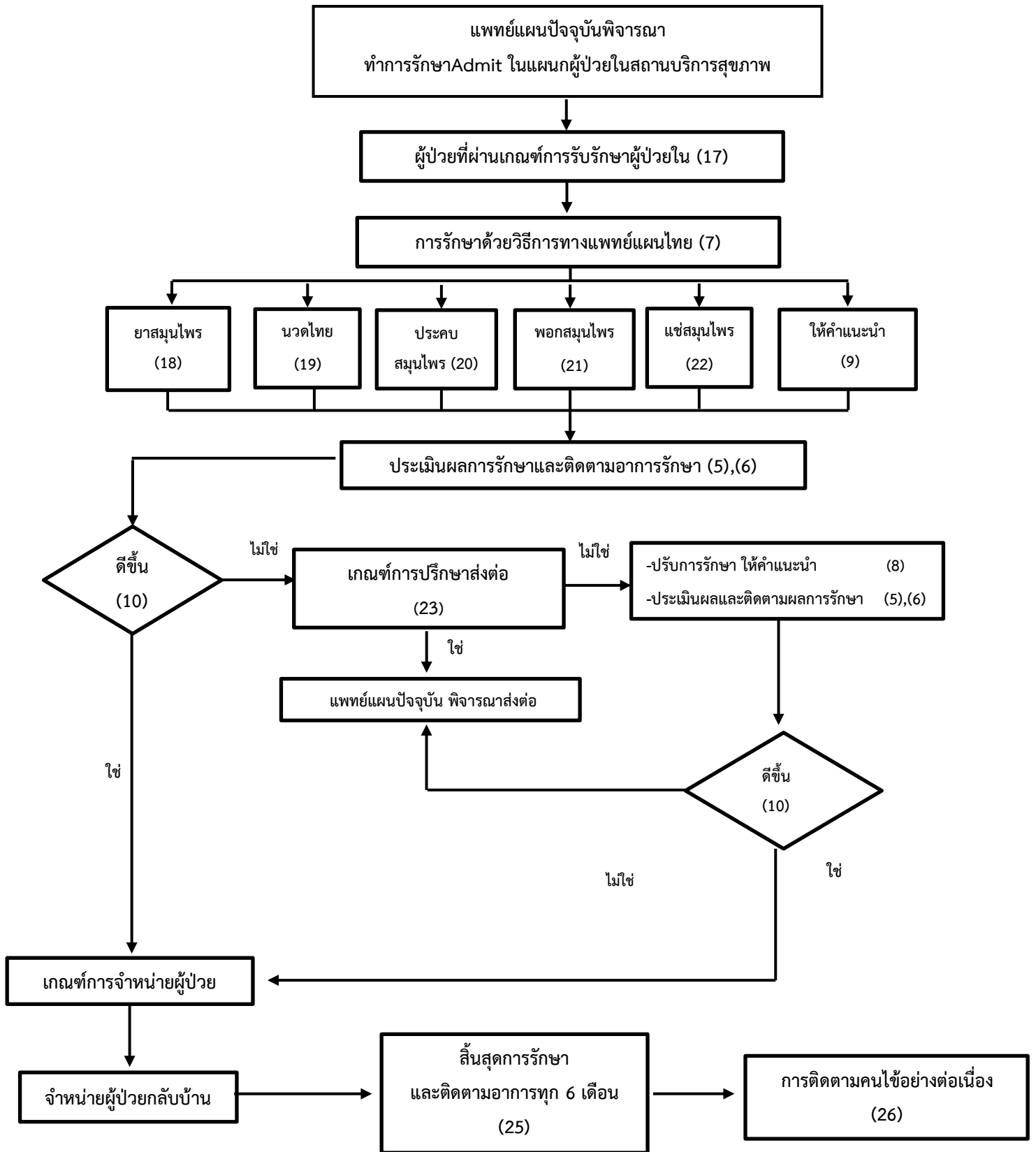
4.2 เกณฑ์ที่ไม่รับผู้ป่วยเข้ารับการรักษาในคลินิกกัญชาในสถานบริการสุขภาพ

- 1) ผู้ป่วยที่มีประวัติแพ้กัญชาและส่วนประกอบอื่นๆ ในตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่
- 2) ผู้ป่วยที่ไม่ได้รับการวินิจฉัยตรงตามอาการหรือโรคตามแนวแนวเวชปฏิบัติการใช้ตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่ในสถานบริการสุขภาพ
- 3) ผู้ป่วยโรคเรื้อรังขั้นรุนแรงหรือไม่สามารถคุมอาการได้ เช่น โรคหัวใจ ยังมีอาการกำเริบบ่อยๆ โรคความดันโลหิตสูงที่คุมความดันไม่ได้ เป็นต้น
- 4) ผู้ป่วยที่มีภาวะการทำงานของตับและไตผิดปกติ
- 5) ผู้ป่วยที่มีภาวะทางคลินิกอื่นๆ ซึ่งแพทย์ให้ความเห็นว่าจะเป็นอันตรายต่อผู้ป่วย
- 6) อยู่ในระหว่างการตั้งครรภ์ วางแผนการตั้งครรภ์ หรือให้นมบุตร
- 7) ผู้ป่วยโรคติดต่อย่างรุนแรง หรือผู้ป่วยโรคติดเชื้อในระยะแพร่กระจาย
- 8) ผู้ป่วยที่เป็นโรคทางจิตเวช หรือ มีอาการของโรคอารมณ์แปรปรวน หรือ โรควิตกกังวล
- 9) ผู้ป่วยที่ติดสารเสพติด รวมถึงนิโคติน หรือเป็นผู้ที่มึนสุราอย่างหนัก

5. ขั้นตอนการให้บริการการดูแลรักษาที่ได้รับตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่ในสถานบริการสุขภาพ

แผนภูมิที่ 1 ขั้นตอนการให้บริการการดูแลรักษาผู้ป่วยในคลินิกกัญชาในสถานบริการสุขภาพ

คำอธิบายแผนภูมิ

<p>(1) คำจำกัดความ</p> <p>OPD แพทย์แผนไทย หมายถึง คลินิกผู้ป่วยนอกที่ผู้ป่วยได้รับตรวจ วินิจฉัย วางแผนการรักษาตาม วิชาชีพการแพทย์แผนไทย</p>
<p>เกณฑ์การคัดกรองผู้ป่วยนอกในคลินิกผู้ป่วยนอก</p> <p>สถานบริการสุขภาพได้มีการดูแล รักษา ผู้ป่วยด้วยศาสตร์การแพทย์แผนไทยเป็นหลัก โดยกำหนด เกณฑ์การคัดกรองต่างๆ ดังนี้</p> <p>(2) เกณฑ์ที่รับผู้ป่วยเข้ารับการรักษาคลินิกผู้ป่วยนอกในสถานบริการสุขภาพ (Inclusion criteria)</p> <ul style="list-style-type: none">- ไม่มีประวัติการแพ้ยาสมุนไพร- ผู้ป่วยมีสัญญาณชีพและอาการทางคลินิกคงที่ (Vital Sign Stable & Clinically Stable) <p>(3) เกณฑ์ที่ไม่รับผู้ป่วยเข้ารับการรักษาในสถานบริการสุขภาพ (Exclusion criteria)</p> <ul style="list-style-type: none">- เป็นผู้ป่วยที่มีพยาธิสภาพที่ไตรุนแรง โดยมีค่า Serum creatinine สูงกว่า 2.0 มก./ดล. และ/ หรือ ค่า BUN สูงกว่า 40 มก./ดล.- มีความผิดปกติของค่าอิเล็กโทรไลต์ที่รุนแรง (Electrolyte abnormalities) เช่น ภาวะโซเดียมในเลือดต่ำ (hyponatremia), ภาวะโปแตสเซียมในเลือดต่ำ (hypokalemia) หรือภาวะเลือดเป็นกรด (acidosis) เป็นต้น- ผู้ป่วยมีภาวะทางคลินิกอื่นๆ ซึ่งแพทย์ให้ความเห็นว่าจะเป็นอันตรายต่อผู้ป่วย- ผู้ป่วยโรคติดต่อร้ายแรง หรือผู้ป่วยโรคติดเชื้อในระยะแพร่กระจาย
<p>(4) การซักประวัติ</p> <ul style="list-style-type: none">- การซักประวัติอาการผู้ป่วย
<p>(5) การตรวจประเมิน</p> <ul style="list-style-type: none">- การตรวจประเมินอาการทางคลินิก- การจับชีพจร และการตรวจร่างกายตามเบญจอินทรีฯ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย- การตรวจตามแบบประเมินเฉพาะโรค
<p>(6) การส่งตรวจทางห้องปฏิบัติการ</p> <p>โดยมีการตรวจ Methamphetamine, ตรวจค่าการทำงานของไต BUN และ Creatinine, ตรวจค่าการ ทำงานของตับ AST และ ALT , ตรวจค่าอิเล็กโทรไลต์ในเลือด (Blood Electrolyte)</p>

คำอธิบายแผนภูมิ

<p>(7) รักษาด้วยวิธีการทางการแพทย์แผนไทยตามมาตรฐานวิชาชีพ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การจ่ายยาสมุนไพรตำรับต่างๆ - การทำหัตถการอื่นๆ ตามความเหมาะสม อาทิ การนวด ประคบ พอก หรือ แช่สมุนไพร เป็นต้น
<p>(8) ปรับการรักษา</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีการปรับจ่ายยาสมุนไพรตำรับต่างๆ - ปรับการทำหัตถการอื่นๆ ตามความเหมาะสม อาทิ การนวด ประคบ พอก หรือ แช่สมุนไพร เป็นต้น
<p>(9) ให้คำแนะนำ/ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เช่น</p> <ul style="list-style-type: none"> - ดื่มน้ำสะอาดอย่างน้อย 8-10 แก้ว/วัน - ควรหลีกเลี่ยงการรับประทานของหมักดอง อาหารสำเร็จรูป ผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร - หลีกเลี่ยงการบริโภคเนื้อสัตว์ เครื่องในสัตว์ หรืออาหารที่ย่อยยาก - แนะนำเรื่องอื่นๆ เช่น การรักษาความสะอาด การสดมภ์ นั่งสมาธิ การคลายเครียด เป็นต้น
<p>(10) การประเมินผลและการติดตามผลดีขึ้น</p> <p>นัดผู้ป่วยทุกๆ 1 -2 สัปดาห์ ในคลินิกผู้ป่วยนอก และนัดผู้ป่วยทุกๆ 1 เดือน เพื่อติดตามอาการ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ประเมินอาการทางคลินิกเพื่อปรับเปลี่ยนวิธีการรักษา เช่น การประเมินผล PPS และ ESAS เพื่อปรับเปลี่ยนวิธีการรักษาและปรับเปลี่ยนการให้คำแนะนำ
<p>(11) การจำหน่าย</p> <p>อาการผู้ป่วยดีขึ้น ตามแบบประเมิน เฉพาะโรค</p>
<p>(12) คลินิกกัญชา หมายถึง คลินิกที่เปิดให้บริการดูแลรักษาผู้ป่วยด้วยตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่ ตามแนวทางการแพทย์แผนไทยควบคู่กับแพทย์แผนปัจจุบันโดยมีหลักเกณฑ์การจัดบริการคลินิกกัญชาในสถานบริการสุขภาพ</p>
<p>(13) เกณฑ์ที่รับผู้ป่วยการรักษาในคลินิกกัญชาในสถานบริการสุขภาพ (Inclusion criteria)</p> <ul style="list-style-type: none"> - เป็นผู้ป่วยที่มีอาการหรือเป็นโรคที่เข้าเกณฑ์ตามแนวเวชปฏิบัติในการเข้ารับการรักษาด้วยตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่ - ภาวะที่แพทย์/แพทย์แผนไทย/แพทย์แผนไทยประยุกต์ เห็นสมควรได้รับการรักษาด้วยตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่ - เพศชาย หรือ เพศหญิง มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป - ได้รับการรักษาด้วยยาขนานแรกและวิธีการมาตรฐานทางการแพทย์แผนไทยแล้วอาการไม่ดีขึ้น - ผู้ป่วยมีสัญญาณชีพและอาการทางคลินิกคงที่ (Vital Signs Stable & Clinically Stable) - มีการรับรู้และสติสัมปชัญญะดี สามารถสื่อความหมายเข้าใจ

คำอธิบายแผนภูมิ

<p>(14) เกณฑ์ที่ไม่รับผู้ป่วยการรักษาในคลินิกกัญชาในสถานบริการสุขภาพ (Exclusion criteria)</p> <ul style="list-style-type: none">- ผู้ป่วยที่มีประวัติแพ้กัญชาและส่วนประกอบอื่นๆ ในตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่- ผู้ป่วยที่ไม่ได้รับการวินิจฉัยตรงตามอาการหรือโรคตามแนวแนวเวชปฏิบัติการใช้ตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่ในสถานบริการสุขภาพ- ผู้ป่วยโรคเรื้อรังขั้นรุนแรงหรือไม่สามารถคุมอาการได้ เช่น โรคหัวใจ ยังมีอาการกำเริบบ่อยๆ โรคความดันโลหิตสูงที่คุมความดันไม่ได้ เป็นต้น- ผู้ป่วยที่มีภาวะการทำงานของตับและไตผิดปกติ- ผู้ป่วยที่มีภาวะทางคลินิกอื่นๆ ซึ่งแพทย์ให้ความเห็นว่าจะเป็นอันตรายต่อผู้ป่วย- อยู่ในระหว่างการตั้งครรภ์ วางแผนการตั้งครรภ์ หรือให้นมบุตร- ผู้ป่วยโรคติดต่อร้ายแรง หรือผู้ป่วยโรคติดเชื้อในระยะแพร่กระจาย- ผู้ป่วยที่เป็นโรคทางจิตเวช หรือ มีอาการของโรคอารมณ์แปรปรวน หรือ โรควิตกกังวล- ผู้ป่วยที่ติดสารเสพติด รวมถึงนิโคติน หรือเป็นผู้ดื่มสุรารายอย่างหนัก
<p>(15) ผู้ป่วยเข้าโปรแกรมสังเกตการณ์</p> <ul style="list-style-type: none">- สังเกตอาการกลุ่มผู้ป่วย (ใหม่) ที่ได้รับตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาเป็นส่วนผสมภายในระยะเวลาจากรับยา 2 ชั่วโมงตามแนวทางแนวทางปฏิบัติในการจ่ายตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่
<p>(16) รับตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่</p> <p>ประกอบด้วย</p> <ul style="list-style-type: none">- ยาตำรับสุขไสยาสน์- ยาตำรับทำลายพระสุเมรุ- ตำรับทัพยาธิคุณ- ยาตำรับไฟอาวุธ- ยาตำรับแก้สั่นทขาด กร่อนแห้ง
<p>(17) เกณฑ์การรับรักษาผู้ป่วยใน</p> <ul style="list-style-type: none">- พบอาการไม่พึงประสงค์จากการเฝ้าสังเกตการณ์การใช้ตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่ที่แพทย์แผนไทย/แพทย์แผนไทยประยุกต์ และแพทย์แผนปัจจุบันเห็นควรเข้ารับการดูแลรักษาในหอผู้ป่วยใน
<p>(18) การรักษาด้วยยาสมุนไพร</p> <ul style="list-style-type: none">- ยาตำรับ- ยาสมุนไพรเดี่ยว- ยาตำรับปรุงเฉพาะราย

คำอธิบายแผนภูมิ

(19) การรักษาด้วยการนวดไทย

การนวดไทย เป็นหัตถการหนึ่งที่น่ามาใช้กับอาการร่วมของผู้ป่วยในหอผู้ป่วยใน มีข้อบ่งใช้เพื่อบรรเทาอาการข้างเคียงที่เกิดจากอาการของโรค ลดอาการไม่สบายของผู้ป่วย สำหรับกรณีที่ผู้ป่วยมีอาการปวดมาก อาจใช้การนวดสัมผัสหรือนวดคลึงด้วยน้ำมันตามแขนขาเบาๆ เพื่อกระตุ้นความรู้สึกและคลายความรู้สึกปวดของผู้ป่วย ร่วมกับการประคบสมุนไพรเพื่อเพิ่มการไหลเวียนเลือด และควรให้กำลังใจผู้ป่วยร่วมด้วยการบำบัดรักษา นอกจากนี้ อาจใช้การทำหัตถการทางแผนไทยอื่นๆ เพิ่มเติมตามความเหมาะสมร่วมด้วย เช่น การประคบสมุนไพร การพอกยา เป็นต้น

ข้อห้ามของการนวด คือ หากผู้ป่วยที่เข้ารับการรักษาวินิจฉัยว่าเป็นโรคมะเร็ง ห้ามนวดบริเวณที่มีรอยโรคหรือก้อนของมะเร็ง

(20) การรักษาด้วยการประคบสมุนไพร

การประคบสมุนไพร เป็นหัตถการทางการแพทย์แผนไทยอีกวิธีหนึ่งที่น่ามาใช้กับอาการร่วมของผู้ป่วย ซึ่งสามารถนำไปใช้ควบคู่กับการนวดไทย โดยมากมักใช้วิธีการประคบสมุนไพร หลังจากการนวดเสร็จเรียบร้อยแล้ว ใช้เวลาการประคบครั้งละประมาณ 30 นาที

ตัวยาสมุนไพรส่วนใหญ่มีตัวยาที่มีสรรพคุณในการแก้เคล็ด ชัด ยอก ฟกช้ำ ทำให้เส้นเอ็นหย่อน ซึ่งเมื่อผสมกับความร้อนจากลูกประคบแล้ว ก็เท่ากับเป็นการเสริมฤทธิ์ในการรักษาซึ่งกันและกัน

สมุนไพรที่ใช้หอผู้ป่วยในนี้ควรเป็นยาสด เพราะจะมีสรรพคุณดีกว่ายาแห้ง สมุนไพร เช่น เหง้าพล ขมิ้น อ้อย ขมิ้นชัน ต้นตะไคร้ ผิวมะกรูด มีน้ำมันหอมระเหยเป็นสาระสำคัญในการออกฤทธิ์ ถ้าเป็นยาแห้ง น้ำมันหอมระเหยจะระเหยออกไปมากแล้ว จะให้ผลในการรักษาได้น้อยกว่า

(21) การรักษาด้วยการพอกสมุนไพร

การพอกยาสมุนไพร เป็นหัตถการหนึ่งที่ใช้เพื่อระบายหรือลดภาวะปิตตะกำเริบของผู้ป่วยเพื่อลดพิษร้อนในผู้ป่วย แบ่งออกได้ 2 ประเภท ดังนี้

- 1) พอกตับ: ลดอาการอักเสบความร้อนของผิวหนังที่องบริเวณชายโครงขวา
- 2) พอกท้อง: ลดอาการท้องมาน อาการไม่สบายท้อง ปวดท้อง มีอาการท้องอืด จุกเสียด เรอ

(22) การรักษาด้วยการแช่สมุนไพร

การแช่สมุนไพร เพื่อใช้ลดพิษในร่างกาย และบำบัดผู้ป่วยที่มีอาการแทรกซ้อนต่างๆ ตามอาการแสดงของตรีธาตุ รวมถึงช่วยให้ผู้ป่วยผ่อนคลาย จากความกังวลและความเหนื่อยล้าจากการทำกิจวัตรประจำวัน สำหรับหัตถการแช่สมุนไพรในหอผู้ป่วยในมี 2 รูปแบบ ได้แก่ การแช่สมุนไพรสูตรเย็น และการแช่สมุนไพรสูตรร้อน

คำอธิบายแผนภูมิ

<p>(23) เกณฑ์การปรึกษาส่งต่อ</p> <ol style="list-style-type: none">1) พบภาวะแทรกซ้อนรุนแรงขึ้น หรือมีอาการเลวลง ในระหว่างเข้ารับการรักษาในหอผู้ป่วยใน2) เกิดภาวะฉุกเฉินดังต่อไปนี้<ul style="list-style-type: none">- เบื่ออาหารทำให้รับประทานอาหารได้น้อยจนมีอาการอ่อนเพลียรุนแรง- ถ่ายดำ (Black tarry stool) / อาเจียนเป็นเลือด- มีอาการปวดท้องคลื่นไส้ เบื่ออาหาร และ/หรือมีภาวะซีด อ่อนเพลีย หัวใจเต้นเร็วและเบา เป็นลม และหมดสติ- พฤติกรรมแปลกไป เช่น ซึม หมดสติ ชัก คลุ้มคลั่ง ควบคุมสติไม่ได้
<p>(24) เกณฑ์การจำหน่ายผู้ป่วยในหอผู้ป่วยใน</p> <ul style="list-style-type: none">- ประเมินอาการตามแบบประเมินเฉพาะโรคพบว่าคะแนน ดีขึ้นจากการประเมินอาการแรกรับ- ผู้ป่วยและญาติสามารถเรียนรู้การดูแลตนเองได้ตามหลักธรรมานามัยได้- แพทย์แผนไทยและแพทย์แผนปัจจุบันเห็นควรให้ผู้ป่วยจำหน่ายการรักษาจากหอผู้ป่วยใน เช่น ผู้ป่วยมีเหตุผลขอไปรับการรักษาด้วยแพทย์แผนปัจจุบัน เป็นต้น- ผู้ป่วยมีอาการตรงตามเกณฑ์การปรึกษาส่งต่อ- ผู้ป่วยและญาติขอยุติการรักษา
<p>(25) สิ้นสุดการรักษาและติดตามอาการทุก 6 เดือน</p> <p>การประเมินผลและการติดตามอาการโดยการ</p> <ul style="list-style-type: none">- ตรวจประเมินอาการทางคลินิก- ตรวจทางห้องปฏิบัติการ
<p>(26) การติดตามคนไข้อย่างต่อเนื่อง</p>

6. แนวเวชปฏิบัติการใช้ตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่ในสถานบริการสุขภาพ

ยาสุขไสยาศน์

ที่มาของตำรับยา คัมภีร์ธาตุนเรนารายณ์

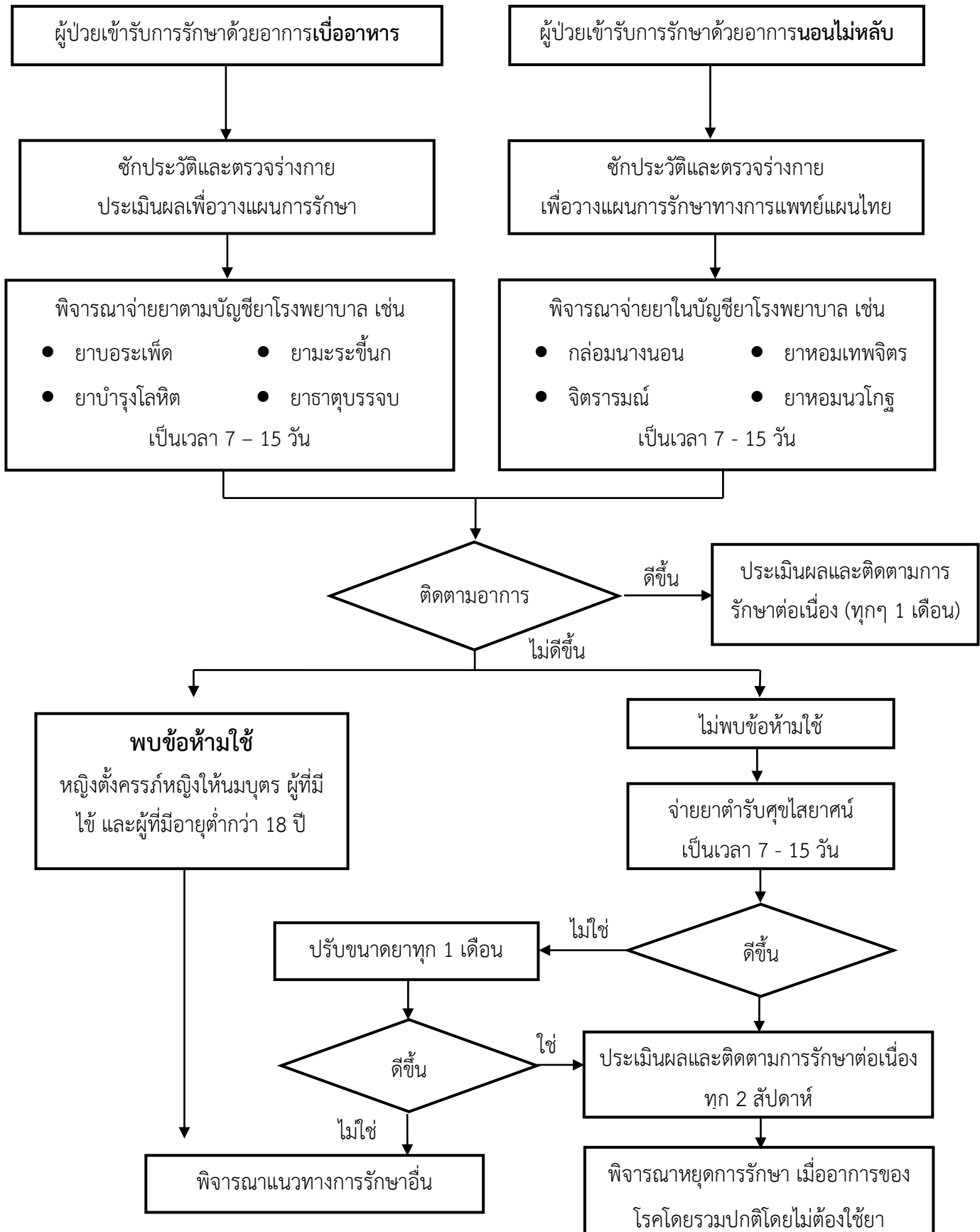
“ยาสุขไสยาศน์ ให้เอา การบูร 1 ส่วน ใบสะเดา 2 ส่วน สหฺสคุณเทศ 3 ส่วน สมุลแว้ง 4 ส่วน เทียนดำ 5 ส่วน โกฎกระดุก 6 ส่วน ลูกจันทน์ 7 ส่วน ดอกบุนนาค 8 ส่วน พริกไทย 9 ส่วน ชิงแห้ง 10 ส่วน ดีปลี 11 ส่วน ใบกัญชา 12 ส่วน ทำเป็นจุนละลายน้ำผึ้งเมื่อจะกินเคกด้วยสัฟฟิดิโอ 3 จบ แล้วกินพอควร แก้กสรรพโรค ทั้งปวงหายสิ้น มีกำลังกินเข้าได้ นอนเป็นสุขนัยกแลฯ”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วย ตำยา 12 ชนิด รวมน้ำหนัก 78 ส่วน ดังนี้

ลำดับ	ตำยา	น้ำหนักยา
1	การบูร	1 ส่วน
2	ใบสะเดา	2 ส่วน
3	หฺสคุณเทศ	3 ส่วน
4	สมุลแว้ง	4 ส่วน
5	เทียนดำ	5 ส่วน
6	โกฎกระดุก	6 ส่วน
7	ลูกจันทน์	7 ส่วน
8	บุนนาค	8 ส่วน
9	พริกไทย	9 ส่วน
10	ชิงแห้ง	10 ส่วน
11	ดีปลี	11 ส่วน
12	ใบกัญชา	12 ส่วน

ข้อบ่งใช้	ช่วยให้อ่อนล้า เจริญอาหาร
รูปแบบยา	ยาผง , แคปซูล
ขนาดและวิธีใช้	รับประทานครั้งละ 2 - 4 กรัม วันละ 1- 3 ครั้ง ก่อนอาหาร น้ำกระสายยาที่ใช้ - น้ำผึ้งรวง 1 ช้อนชา (5 ซีซี) - ถ้าหาน้ำกระสายยาไม่ได้ ให้ใช้น้ำต้มสุกครึ่งแก้ว (125 ซีซี) แทน
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ผู้ที่มีไข้ และผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี
ข้อควรระวัง	<ol style="list-style-type: none"> 1. ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulant) และยาต้านการแข็งตัวของเลือด (antiplatelet) 2. ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้ 3. ควรระวังการใช้ร่วมกับยา phenytoin, propranolol, theophylline และ rifampicin เนื่องจากมีพริกไทยผสมในตำรับ 4. ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง (กรณีที่ไม่สามารถควบคุมความดันโลหิตได้) โรคหัวใจเต้นผิดจังหวะ (กรณีที่ไม่สามารถควบคุมอาการได้) ผู้ป่วยโรคแผลเปื่อยเพปติกและกรดไหลย้อน เนื่องจากเป็นตำรับยารสร้อน 5. ควรระวังใช้ร่วมกับยาที่มีฤทธิ์กดระบบประสาทส่วนกลาง เช่น ยานอนหลับและยาต้านการชัก รวมทั้งแอลกอฮอล์ หรือสิ่งที่มีแอลกอฮอล์ผสมอยู่ 6. ยานี้อาจทำให้วงซีมได้ ควรหลีกเลี่ยงการขับขี่ยานพาหนะ หรือทำงานเกี่ยวกับเครื่องจักรกล 7. สำหรับผู้ป่วยเบาหวาน ควรใช้น้ำต้มสุกเป็นกระสาย
ข้อมูลเพิ่มเติม	อาจทำให้เกิดอาการปากแห้ง คอแห้ง หน้าแดงได้
เอกสารอ้างอิง	<ol style="list-style-type: none"> 1. คัมภีร์ธาตุพระนารายณ์ (ฉบับโบราณ). กรมหลวงวงศาฯ กรมหมื่นไชนนาท ประทาน พ.ศ.2459. 2. ชยันต์ พิเชียรสุนทร, แม้นมาส ขวลิต, วิเชียร จีรวงส์. คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์ ฉบับเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา มหาราชฯ 5 ธันวาคม พุทธศักราช 2542. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์และมูลนิธิภูมิปัญญา. 2548.

แผนภูมิที่ 2 แนวทางการใช้ยาตำรับศุขไสยาสน์

แผนภูมิที่ ๒ แนวทางการใช้ยาตำรับตำรับศุขไสยาสน์ในคลินิกกัญชาในสถานบริการสุขภาพ

ยาทำลายพระสุเมรุ

ที่มาของตำรับยา คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ ชุนโสภิตบรรณลักษณะ เล่ม 2

“ยาทำลายพระสุเมรุ เอาลูกจันทน์ 1 เฟื้อง ดอกจันทน์ 1 สลึง ลูกกระวาน 1 สลึงเฟื้อง กานพลู 2 สลึง เกลือสินเธาว์ 3 สลึง ดีปลี 2 สลึงเฟื้อง หวานน้ำ 3 สลึงเฟื้อง โกรฐสอ 1 บาท โกรฐเขมา 1 บาทเฟื้อง เทียนดำ 5 สลึง เทียนแดง 5 สลึงเฟื้อง เทียนขาว 6 สลึง เทียนตาตุ๊กแตน 6 สลึงเฟื้อง เทียนข้าวเปลือก 7 สลึง ชিংแห้ง 7 สลึงเฟื้อง กัญชา 2 บาท รากเจตมูลเพลิง 2 บาทเฟื้อง หัวบุงรอก 9 สลึง เนื้อลูกสมอไทย 9 สลึงเฟื้อง เนื้อลูกสมอเทศ 10 สลึง การะบูน 10 สลึงเฟื้อง หักกุนเทศ 10 สลึงเฟื้อง พริกไทยล่อน 57 บาท 3 สลึง บดเป็นผงละลายน้ำอ้อยแดง หรือน้ำนมโค กินครั้งละ 1 สลึง แก้มจุกเสียด ลมปะทะอก ลมตามีตุนหนัก ปวดหัว มีนตึง ลมเมื่อยขบในร่างกาย ลมสะดุ้งแลสั่นไปทั้งตัว ลมเปรี้ยวดำ แก้กูกพามม้าน้อย มารกะไชย ไล่พอง ท้องใหญ่ ลมคั่งเพ้อ ลมอำมะพฤษอำมะพาส ลมปัตฆาต แก้วโรคผิวหนัง ลมชักปากเบี้ยวตาแตก แก้วริดสีดวง ทวาร แก้วโรคเสมหะโลหิตเรื้อรัง หายแล”

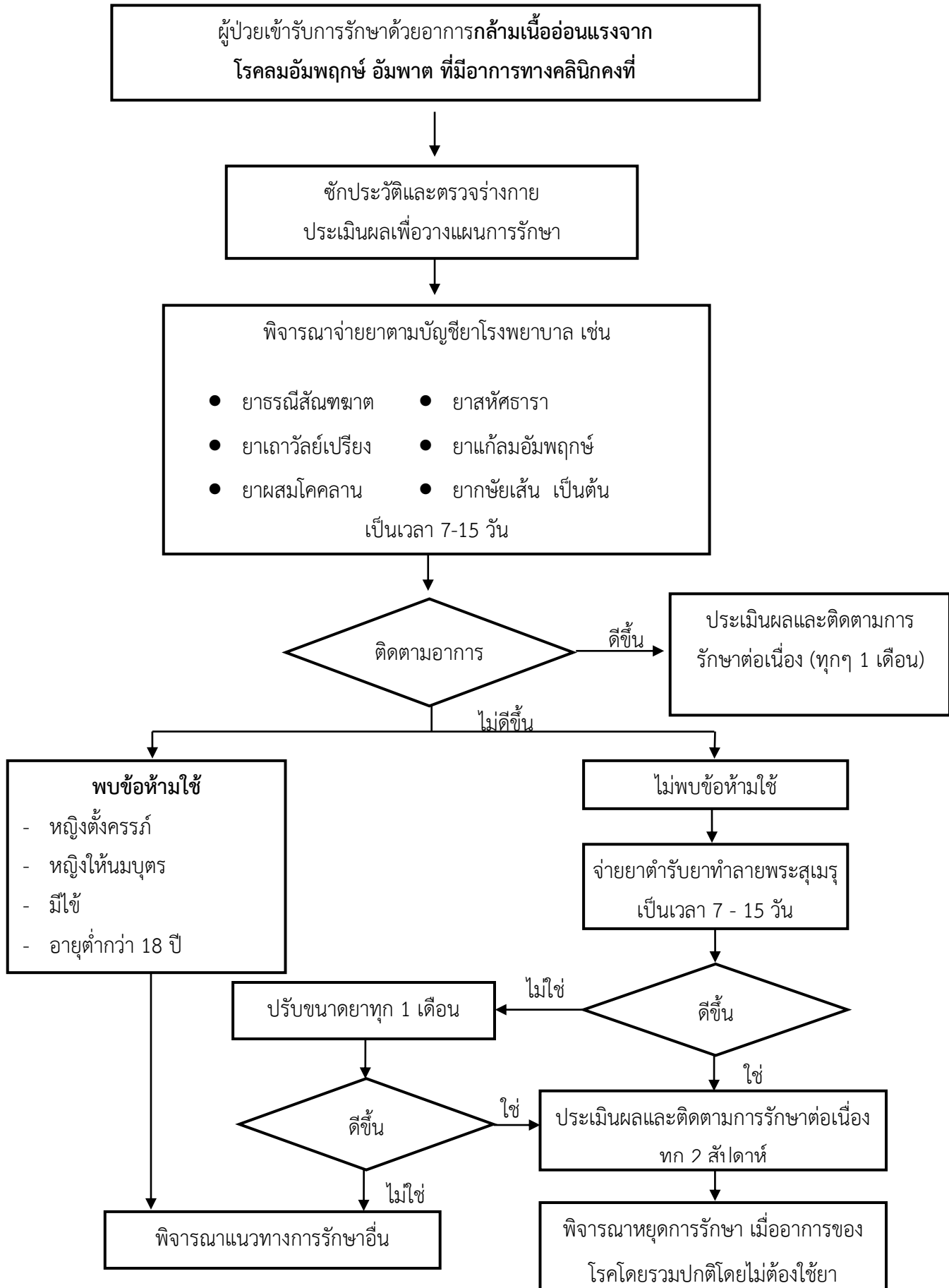
สูตรตำรับยา ประกอบด้วย ตำยา 23 ชนิด รวมน้ำหนัก 1,338.75 กรัม ดังนี้

ลำดับ	ตำยา	น้ำหนักยา(กรัม)
1	ลูกจันทน์	1.875
2	ดอกจันทน์	3.75
3	กระวาน	5.625
4	กานพลู	7.5
5	เกลือสินเธาว์	9.375
6	ดีปลี	11.25
7	วานน้ำ	13.125
8	โกรฐสอ	15
9	โกรฐเขมา	16.875
10	เทียนดำ	18.75
11	เทียนแดง	20.625
12	เทียนขาว	22.5
13	เทียนตาตุ๊กแตน	24.375
14	เทียนข้าวเปลือก	26.25
15	ชিংแห้ง	28.125
16	กัญชา	30
17	เจตมูลเพลิง	31.875
18	บุงรอก	33.75
19	สมอไทย	35.625

ลำดับ	ตัวยา	น้ำหนักยา(กรัม)
20	สมอเทศ	37.5
21	การบูร	39.375
22	หัสศคุณเทศ	39.375
23	พริกไทยล่อน	866.25

สรรพคุณตามตำรา	แก้ลมจุกเสียด ลมปะทะอก ลมตามีตหูหนัก ปวดหัวมีนตึง ลมเมื่อยขบในร่างกาย ลมสะดุ้งและสันไปทั้งตัว ลมเปลี่ยวดำ ลมอัมพฤกษ์อัมพาต ลมปัดฆาต
ข้อบ่งใช้	ฟื้นฟูอาการกล้ามเนื้ออ่อนแรงจากโรคอัมพฤกษ์ อัมพาต
รูปแบบยา	ยาผง, แคปซูล
ขนาดและวิธีใช้	รับประทานครั้งละ 2 - 3 กรัม วันละ 2 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น น้ำกระสายยาที่ใช้ - น้ำอ้อยแดง น้ำนมโค ปริมาณครึ่งแก้ว (125 มิลลิลิตร) - ถ้าหาน้ำกระสายยาไม่ได้ ให้ใช้น้ำต้มสุกแทน
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ผู้ที่มีไข้ และผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี
ข้อควรระวัง	1. ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulant) และยาต้านการแข็งตัวของเลือด (antiplatelet) 2. ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้ 3. ควรระวังการใช้ร่วมกับยา phenytoin, propranolol, theophylline และ rifampicin เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง 4. ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง (กรณีที่ไม่สามารถควบคุมความดันโลหิตได้) โรคหัวใจเต้นผิดจังหวะ (กรณีที่ไม่สามารถควบคุมอาการได้) ผู้ป่วยโรคแผลเปื่อยเพปติกและกรดไหลย้อน เนื่องจากเป็นตำรับยารสร้อน
ข้อมูลเพิ่มเติม	ลมเปลี่ยวดำ เป็นโรคลมชนิดหนึ่ง เกิดจากการกระทบกับความเย็นมากจนเป็นตะคริว ผู้ป่วยมีอาการกล้ามเนื้อเกร็งอย่างรุนแรง กระตุก ทำให้เจ็บปวดบริเวณที่เป็นมาก มักแก้โดยการนวดจุดบริเวณตามุด้านในหรืออาจรักษาด้วยยาสังขวิไชยหรือยาทำลายพระสุเมรุ (ข้อมูลจากพจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมแผนไทย ฉบับราชบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2559 หน้า 472)
เอกสารอ้างอิง	ขุนโสภิตบรรณลักษณ์ (อำพัน กิตติขจร). คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อุตสาหกรรมการพิมพ์; 2504. หน้า 268.

แผนภูมิที่ 3 แนวทางการใช้ยาตำรับทำลายพระสุเมรุ

แผนภูมิที่ 3 แนวทางการใช้ยาตำรับทำลายพระสุเมรุในคลินิกกัญชาในสถานบริการสุขภาพ

ยาทัพยาธิคุณ

ที่มาของตำรับยา คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ ชุนโสภิตบรรณลักษณะ เล่ม 2

“ยาชื่อทัพยาธิคุณ เอาสะค่าน ผักแพวแดง ดองดิ่ง หัวานน้ำ ยาดำ มหาหิงค์ โกศสอ โกศจุลาสำพา โกศพุงปลา กัญชา หัวอุตพิต เนื้อฝักราชพฤกษ์ ชะเอมเทศ ดีปลี แก่นแสมทะเล เอาสิ่งละ 1 ส่วน พริกไทย ล่อนเท่ายาทั้งหลาย ตำเป็นผง เอาน้ำใบก่าเม็ง น้ำลูกประคำดีควาย เคล้ายาผงตากแดดให้แห้งสิ่งละ 7 ครั้ง แล้วบดด้วยน้ำผึ้งกินหนัก 1 สลึง แก้ก้อน 5 ประการ ซึ่งให้จุกเสียดแลเป็นพรรตึก แก้มเป็นก้อนในอุทร ให้ เจ็บทั่วร่างกาย เจ็บสะเอว มือเท้าตายกระด้างแลเมื่อยขบทุกข้อทุกลำ ชัดแข็งชา เจ็บทวารหนัก เบาพิการต่าง ๆ เจ็บศีรษะเวียนหน้าตา เจ็บไหล่ทั้งสอง ปากเปรี้ยว เสียงแหบแห้ง ชัดลีซ่าง ชัดอก ท้องขึ้น กินอาหารไม่มีรส นอนไม่ใคร่หลับ โรคทั้งนี้ เป็นเพราะเสมหะแห้ง บุรุษและสตรีเป็นเหมือนกัน”

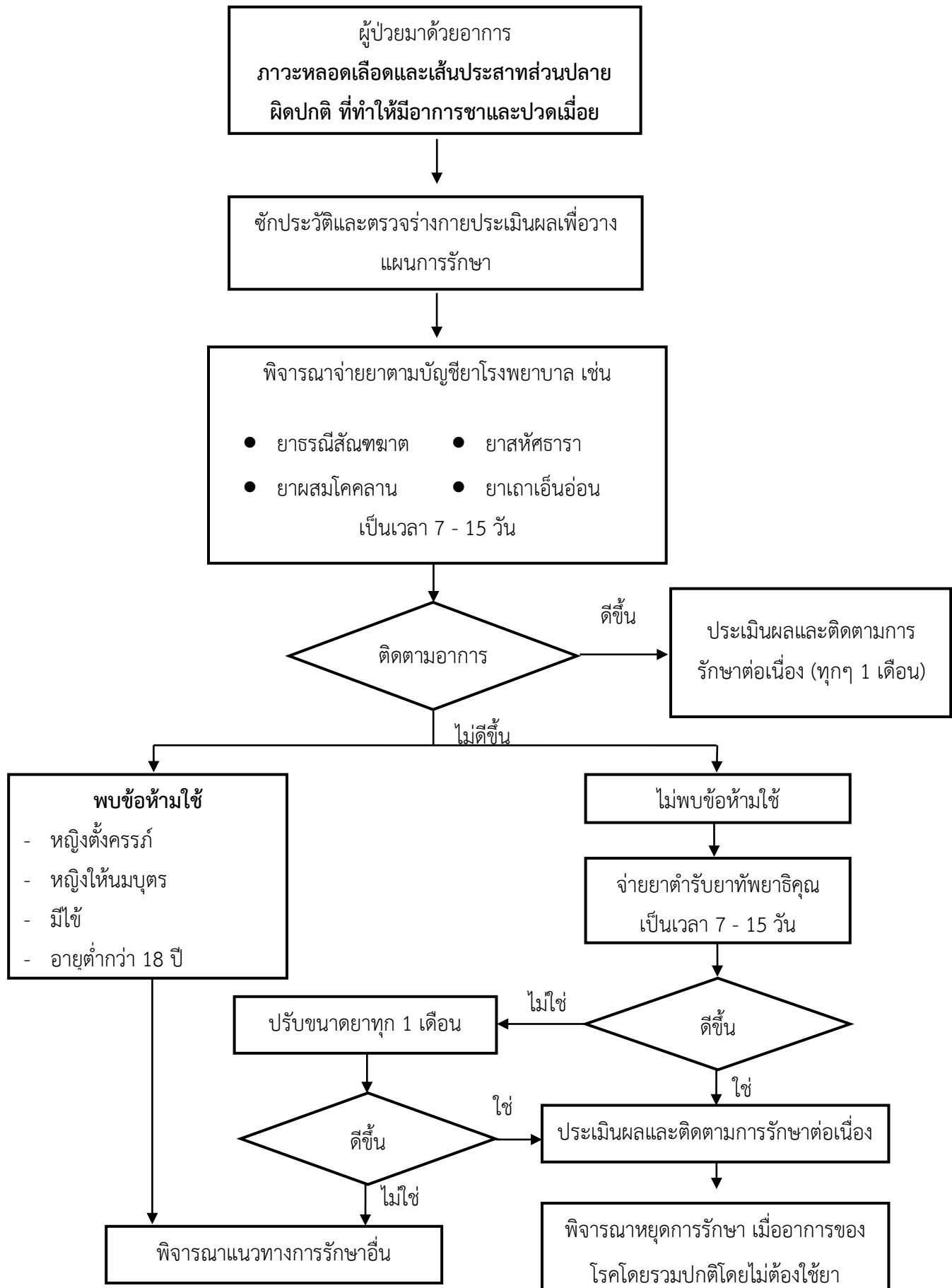
สูตรตำรับยา ประกอบด้วย ตำยา 16 ชนิด รวมน้ำหนัก 30 ส่วน ดังนี้

ลำดับ	ตัวยา	น้ำหนักยา
1	สะค่าน	1 ส่วน
2	ผักแพวแดง	1 ส่วน
3	ดองดิ่ง	1 ส่วน
4	วานน้ำ	1 ส่วน
5	ยาดำ	1 ส่วน
6	มหาหิงค์	1 ส่วน
7	โกศสอ	1 ส่วน
8	โกศจุลาสำพา	1 ส่วน
9	โกศพุงปลา	1 ส่วน
10	กัญชา	1 ส่วน
11	อุตพิต	1 ส่วน
12	เนื้อในฝักราชพฤกษ์	1 ส่วน
13	ชะเอมเทศ	1 ส่วน
14	ดีปลี	1 ส่วน
15	แก่นแสมทะเล	1 ส่วน
16	พริกไทยล่อน	15 ส่วน

ส่วนประกอบอื่นในตำรับ: ใบกะเม็ง, ลูกประคำดีควาย

สรรพคุณตามตำรา	แก้กร่อน 5 ประการ ที่ทำให้จุกเสียดเป็นพรรตึก เจ็บเมื่อยขบตามร่างกาย กินอาหารไม่รู้รส นอนไม่หลับจากเสมหะแห้ง
ข้อบ่งใช้	ภาวะหลอดเลือดและเส้นประสาทส่วนปลายผิดปกติ ที่ทำให้มีอาการชาและปวดเมื่อย
รูปแบบยา	ยาผง, แคปซูล
ขนาดและวิธีใช้	รับประทานครั้งละ 2 – 4 กรัม วันละ 2 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น น้ำกระสายยาที่ใช้ <ul style="list-style-type: none"> - น้ำผึ้งรวง 1 ช้อนชา (5 ซีซี) - ถ้าหาน้ำกระสายยาไม่ได้ ให้ใช้น้ำต้มสุกครึ่งแก้ว (125 ซีซี) แทน
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ผู้ที่มีไข้ และผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี
ข้อควรระวัง	<ol style="list-style-type: none"> 1. ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulant) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets) 2. ควรระวังการใช้ยานี้ ร่วมกับยา phenytoin, propranolol, theophylline และ rifampicin เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง 3. ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยโรคความดันเลือดสูง โรคหัวใจ โรคแผลเปื่อยเพปติก ผู้ป่วยโรคกระเพาะอาหารและโรครดไตไหลย้อน เนื่องจากเป็นตำรับยารสร้อน 4. สำหรับผู้ป่วยเบาหวาน ควรใช้น้ำต้มสุกเป็นกระสาย
ข้อมูลเพิ่มเติม	<ol style="list-style-type: none"> 1. กล่อน 5 ประการ ได้แก่ กล่อนเอ็น กล่อนแห้ง กล่อนน้ำ กล่อนลม และกล่อนหิน (*คำอธิบาย กล่อน 5 ประการ รอกการรับรองความหมายศัพท์จาก กกก.จัดทำพจนานุกรมการแพทย์แผนไทย ในวันที่ 16 ส.ค.62) 2. ดองดั่งจะต้องฆ่าฤทธิ์ตามกรรมวิธีก่อนนำมาปรุงยา
เอกสารอ้างอิง	ขุนโสภิตบรรณลักษณ์ (อำพัน กิตติขจร). คัมภีร์แพทย์ไทยแผนโบราณ เล่ม 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อุตสาหกรรมการพิมพ์; 2504. หน้า 268.

แผนภูมิที่ 4 แนวทางการใช้ยาตำรับทพยาธิคุณ

แผนภูมิที่ 4 แนวทางการใช้ยาตำรับทพยาธิคุณในคลินิกกัญชาในสถานบริการสุขภาพ

ยาไฟอาวุธ

ที่มาของตำรับยา แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม 1 พระยาพิศณุประสาทเวช ร.ศ. 128

“...อันว่าลมที่กลิ้งขึ้นกลิ้งลงแลลั่นอยู่ในท้องที่เป้นข้างคลื่นดุจดังลูกฟูกนั้นก็หาย ถ้าไม่หายท่านให้แต่งยาอันชื่อว่าอินทจักร์นั้นให้กินต่อไป ถ้ามีฟิงยาอันใดแล้ว ท่านให้แต่งยาอันชื่อว่าไฟอาวุธนั้นให้กินต่อไป ยาชื่อไฟอาวุธชานานี้ เอาผลจันท์ 1 ดอกจันท์ 1 กระวาน 1 กานพลู 1 โกรฐทั้ง 5 เทียนทั้ง 5 ชะเอมเทศ 1 กัญชา 1 แก่นแสมทะเล 1 เอาลิ่งละ 1 ส่วน อุตพิต 1 เปลือกสมุลแว้ง 1 ดีปลี 1 ใบพิมเสน 1 เอาลิ่งละ 2 ส่วน รากจิงจ้อ 1 รากส้มกุ่ม 1 รากเปล้าน้อย 1 รากเปล้าใหญ่ 1 รากสะค้าน 1 รากพาชไทน 1 เอาลิ่งละ 3 ส่วน สหัตคุณเทศ 4 ส่วน บุกรอ 9 ส่วน พริกไทย 1 ชิงแห้ง 1 รากเจตมูล 1 เอาลิ่งละ 16 ส่วน รวมยา 32 สิ่งนี้ ทำเปนจุม เอน้ำมะนาวเปนกระสายบดทำแห่งไว้ กินแก้ทราง 7 จำพวก แก้กานโจรทั้ง 12 จำพวก แก้หิด น้ำนมทั้ง 7 จำพวก แก้ไอผอมเหลือง แลแก้ไส้พองท้องใหญ่ แก้ฟุงโรแลลมจุกเสียด แลแก้ป้าง แก้ม้ามแก้ดาน เสมหะให้ปวดมวนเสียดแทง แก้อุจจาระเปนเสมหะโลหิตระคนกันมักให้ถอยกำลัง มักให้เป้นไข้ ไม้รู้สีกตัวให้ลงเป้นโลหิต แก้ไข้เพื่อเสมหะเพื่อลม”

สูตรตำรับยา ประกอบด้วย ตัวยา 32 ชนิด รวมน้ำหนัก 104 ส่วน ดังนี้

ลำดับ	ตัวยา	น้ำหนักยา (ส่วน)
1	ผลจันท์	1
2	ดอกจันท์	1
3	กระวาน	1
4	กานพลู	1
5	โกรฐสอ	1
6	โกรฐเขมา	1
7	โกรฐหัวบัว	1
8	โกรฐจุฬาสัมพา	1
9	โกรฐเชียง	1
10	เทียนดำ	1
11	เทียนแดง	1
12	เทียนขาว	1
13	เทียนข้าวเปลือก	1
14	เทียนตาตุ๊กแตน	1
15	ชะเอมเทศ	1
16	กัญชา	1
17	แก่นแสมทะเล	1
18	อุตพิต	2

ลำดับ	ตัวยา	น้ำหนักยา (ส่วน)
19	เปลือกสมุลแว้ง	2
20	ดีป्ली	2
21	ใบพิมเสน	2
22	รากจิงจ้อ	3
23	รากส้มกุ้ง	3
24	รากเปล้าน้อย	3
25	รากเปล้าใหญ่	3
26	รากสะค้าน	3
27	รากพาชไหนด	3
28	สัทศุคนเทศ	4
29	บุงรอก	9
30	พริกไทย	16
31	ขิงแห้ง	16
32	รากเจตมูล	16

สรรพคุณตามตำรา

แก้ลมจุกเสียด ปวดมวนท้อง แก้กานเสมหะ แก้ท้องมาน

ข้อบ่งใช้

ลมจุกเสียด ปวดมวนท้อง แก้กานเสมหะ

รูปแบบยา

ยาผง, แคปซูล

ขนาดและวิธีใช้

รับประทานครั้งละ 2 - 4 กรัม วันละ 2 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

น้ำกระสายยาที่ใช้

- น้ำมะนาว 1 ช้อนชา (5 ซีซี)

- ถ้าหาน้ำกระสายยาไม่ได้ ให้ใช้น้ำสุกครึ่งแก้ว (125 ซีซี) แทน

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี

ข้อควรระวัง

1. ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulant) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelet)
2. ควรระวังการใช้ร่วมกับยา phenytoin, propranolol, theophylline และ rifampicin เนื่องจากมีพริกไทยผสมในตำรับ
3. ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง (กรณีที่ไม่สามารถควบคุมความดันโลหิตได้) โรคหัวใจ (กรณีที่ไม่สามารถควบคุมอาการได้) ผู้ป่วยโรคแผลเปื่อย เพปติกและกรดไหลย้อน เนื่องจากเป็นตำรับยารสร้อน

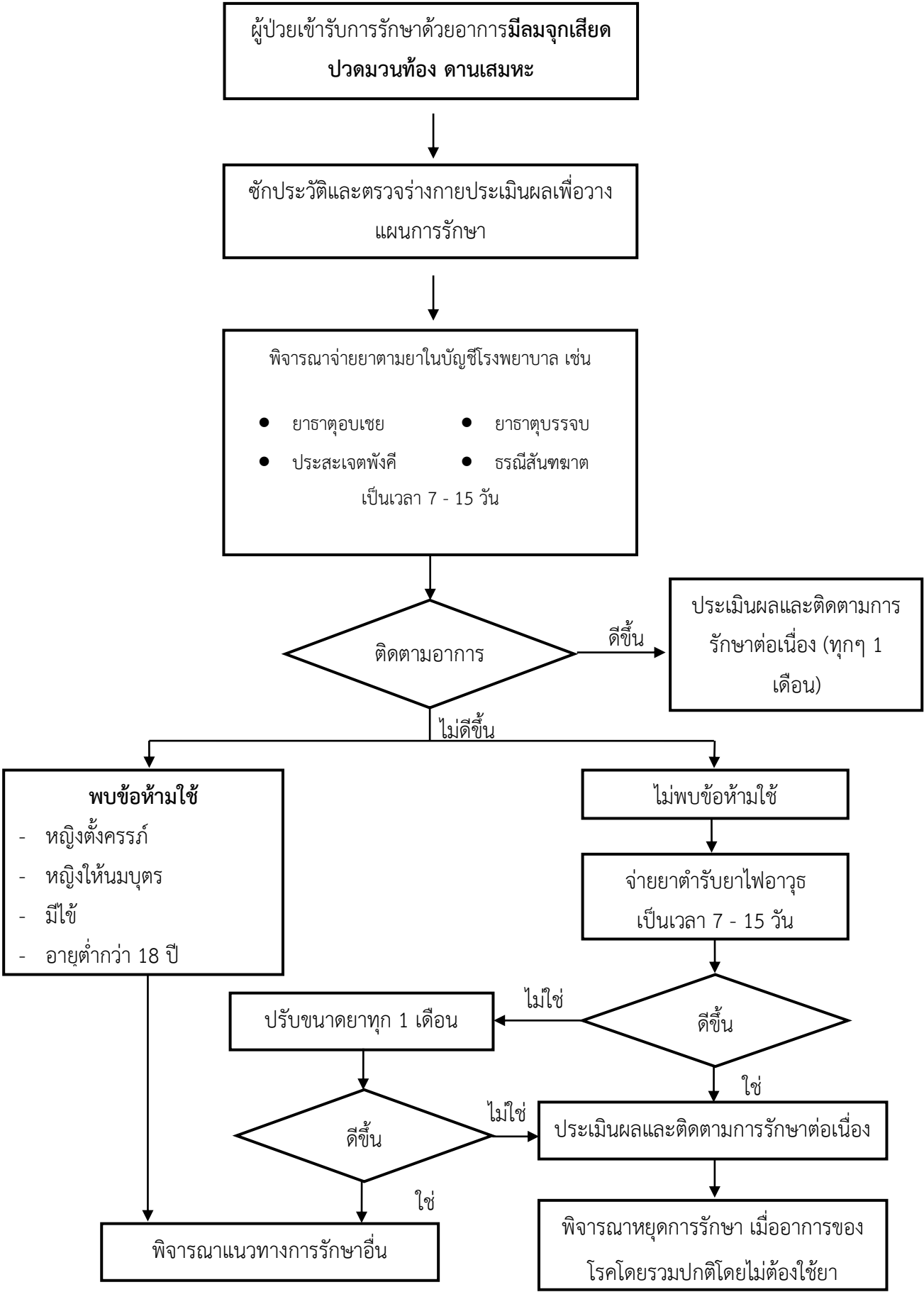
ข้อมูลเพิ่มเติม

ดานเสมหะ หมายถึง เสมหะที่คั่งค้างในลำไส้ทำให้ท้องแข็งปวดมวน

เอกสารอ้างอิง

พิษณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทย สพานยศเส; ร.ศ. 128. หน้า 354.

แผนภูมิที่ 5 แนวทางการใช้ยาตำรับไฟอาวุธ

แผนภูมิที่ 5 แนวทางการใช้ยาตำรับไฟอาวุธในคลินิกกัญชาในสถานบริการสุขภาพ

ที่มาของตำรับยา แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม 2 พระยาพิศณุประสาทเวช ร.ศ. 126

“จะว่าด้วยโรคสำหรับบุรุษหรือสตรีก็เหมือนกัน แต่จะว่าด้วยบุรุษนั้นก่อน ถ้าผู้ใดเป็นโทษสัณทฆาฏ แลกกล่อนแห้ง มักให้ผูกพรรคักแลลมเสียดแทง ให้เป็นลูกเป็นก้อนเป็นดานในท้องให้เมื่อยขบทั่วสารพวงค์ มักให้เจ็บบั้นเอว ให้มือเท้าตายเป็นเหน็บชา มักขัดหัวเหน่าหน้าตะโพก ตึงสองราวข้างไปจนตลอดทวารหนัก ปัสสาวะเป็นโลหิตให้ปวดสีเสวิงเวียนหน้าตา ปากเปื่อยตาแตกเสียงแห้งเจรจาไม่มีใครได้ยิน จักษุมืดหูหนัก แล จุกเสียดท้องขึ้นแน่นน่าอก เสพย์อาหารไม่มีรส โรคทั้งนี้ เป็นเพื้อวาคะ, เสมหะ, โลหิต, กำเรป เมื่อจะเป็นนั้น ให้หมื่นเนื้อตัวเลอาอาหารถอย บางทีให้จับสะบัดร้อนสะท้านหนาว มักอยากของเปรี้ยวหวานแลเย็น เป็นทั้งนี้ เพราะโลหิตแห้งติดกระดูกสันหลัง บุรุษแลสตรีเป็นเหมือนกันจะแก้ท่านให้แตงยานี้ ยาแก้โรคสำหรับบุรุษ ขนานนี้ เอาเถาสะค่าน 1 ผักแพวแดง 1 หัวตองตึง 1 ว่านน้ำ 1 มหาหิงค์ 1 เนื้อในฝักราชพฤกษ์ 1 โกรฐสอ 1 โกรฐพุงปลา 1 โกรฐจุฬาลัมพา 1 กัญชา 1 หัวอุตพิต 1 ชะเอมเทศ 1 ดีปลี 1 แก่นแสมทะเล 1 ยาทั้งนี้ เอาเสมอภาค พริกไทยกึ่งยา แต่ว่าผ่อนตามกำลัง ทำผงแล้วเอาน้ำใบกะเม็ง 1 น้ำผลประคำดีควาย 1 เอาเท่ากันเคล้า ยาให้ได้ 7 ครั้ง ผึ่งให้แห้งแล้วบดกับน้ำผึ้งรับประทาน หน้า 1 สลึง แก้โรคดังกล่าวมาแล้วแต่หลัง”

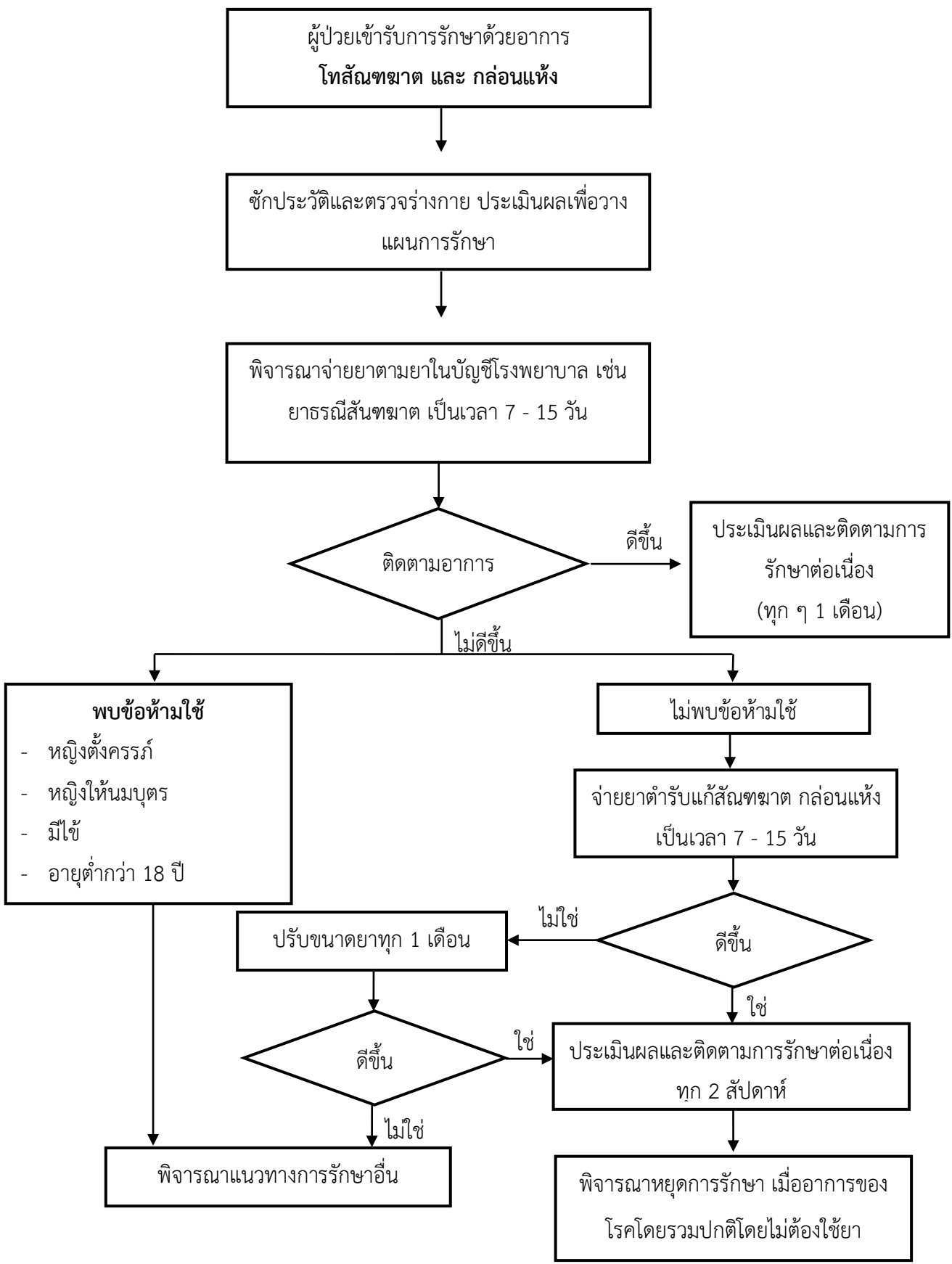
สูตรตำรับยา ประกอบด้วย ตำรายา 15 ชนิด รวมน้ำหนัก 21 ส่วน ดังนี้

ลำดับ	ตำรายา	น้ำหนักยา (กรัม)
1	สะค่าน	1 ส่วน
2	ผักแพวแดง	1 ส่วน
3	ตองตึง	1 ส่วน
4	ว่านน้ำ	1 ส่วน
5	มหาหิงค์	1 ส่วน
6	เนื้อในฝักราชพฤกษ์	1 ส่วน
7	โกรฐสอ	1 ส่วน
8	โกรฐพุงปลา	1 ส่วน
9	โกรฐจุฬาลัมพา	1 ส่วน
10	กัญชา	1 ส่วน
11	อุตพิต	1 ส่วน
12	ชะเอมเทศ	1 ส่วน
13	ดีปลี	1 ส่วน
14	แก่นแสมทะเล	1 ส่วน
15	พริกไทย	7 ส่วน

ส่วนประกอบอื่นในตำรับ: ใบกะเม็ง, ลูกประคำดีควาย

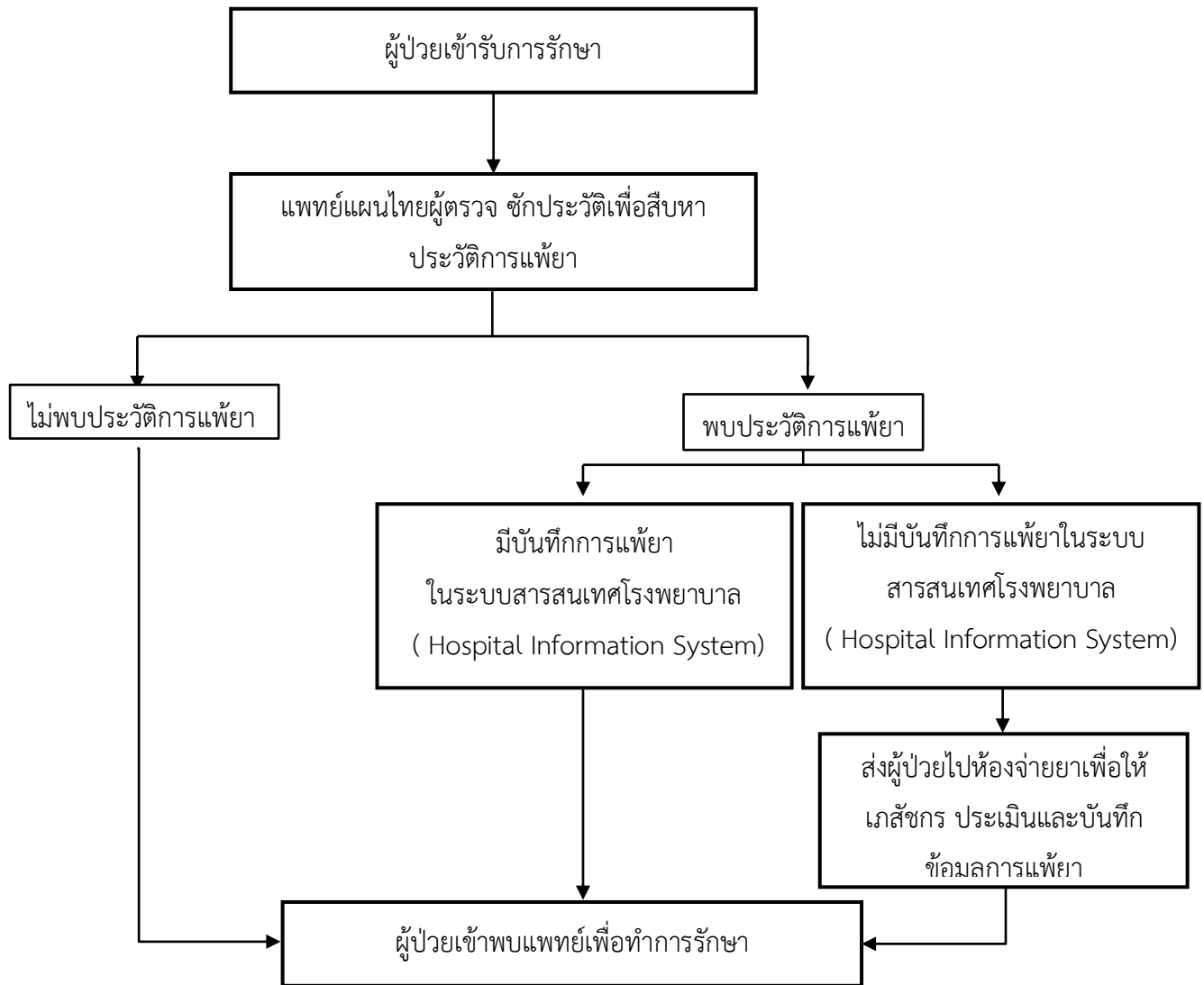
สรรพคุณตามตำรา	อาการที่เกิดจากโทสันทฆาตและกร่อนแห้ง ที่มีอาการท้องผูกเป็นพรรตีก อาการปวดเมื่อยทั่วร่างกาย มือชาเท้าชาปวดศีรษะ หน้ามืดวิงเวียน จุกเสียดท้อง แน่นหน้าอก
ข้อบ่งใช้	โทสันทฆาต และ กร่อนแห้ง
รูปแบบยา	ยาผง, แคปซูล
ขนาดและวิธีใช้	รับประทานครั้งละ 2 - 4 กรัม วันละ 2 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น น้ำกระสายยาที่ใช้ <ul style="list-style-type: none"> - น้ำผึ้งรวง 1 ซ้อนชา (5 ซีซี) - ถ้าหาน้ำกระสายยาไม่ได้ ให้ใช้น้ำสุกครึ่งแก้ว (125 ซีซี) แทน
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ผู้ที่มีไข้ และผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี
ข้อควรระวัง	1. ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulant) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelet) 2. ควรระวังการใช้ร่วมกับยา phenytoin, propranolol, theophylline และ rifampicin เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง 3. ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง (กรณีที่ไม่สามารถควบคุมความดันโลหิตได้) โรคหัวใจเต้นผิดจังหวะ (กรณีที่ไม่สามารถควบคุมอาการได้) ผู้ป่วยโรคแผลเปื่อยเพปติกและกรดไหลย้อน เนื่องจากเป็นตำรับยารสร้อน
ข้อมูลเพิ่มเติม	1. ต้องฆ่าฤทธิ์ต้องดื่มน้ำก่อนนำไปปรุงยา 2. โทสันทฆาต หมายถึง โรคชนิดหนึ่งที่เกิดจากการกระทบกระแทกอย่างแรงจนชอกช้ำ เป็นอาการต่อเนื่องจากเอกสันทฆาต เกิดอาการท้องผูกจนเป็นพรรตีก เกิดเป็นลมเข้าไปอยู่ในท้อง ทำให้เจ็บปวดไปทั้งตัว มีอาการปวดเมื่อยบั้นเอว ขัดตะโพก เวียนศีรษะ สบัดร้อนสะท้านหนาว เป็นต้น
เอกสารอ้างอิง	พิศณุประสาทเวช, พระยา. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศุภการจำรูญ ถนนอัษฎางค์; ร.ศ. 126. หน้า

แผนภูมิที่ 6 แนวทางการใช้ยาตำรับแก้สัณฑฆาต กล่อนแห้ง

แผนภูมิที่ 6 แนวทางการใช้ยาตำรับแก้สัณฑฆาต กล่อนแห้งในคลินิกกัญชาในสถานบริการสุขภาพ

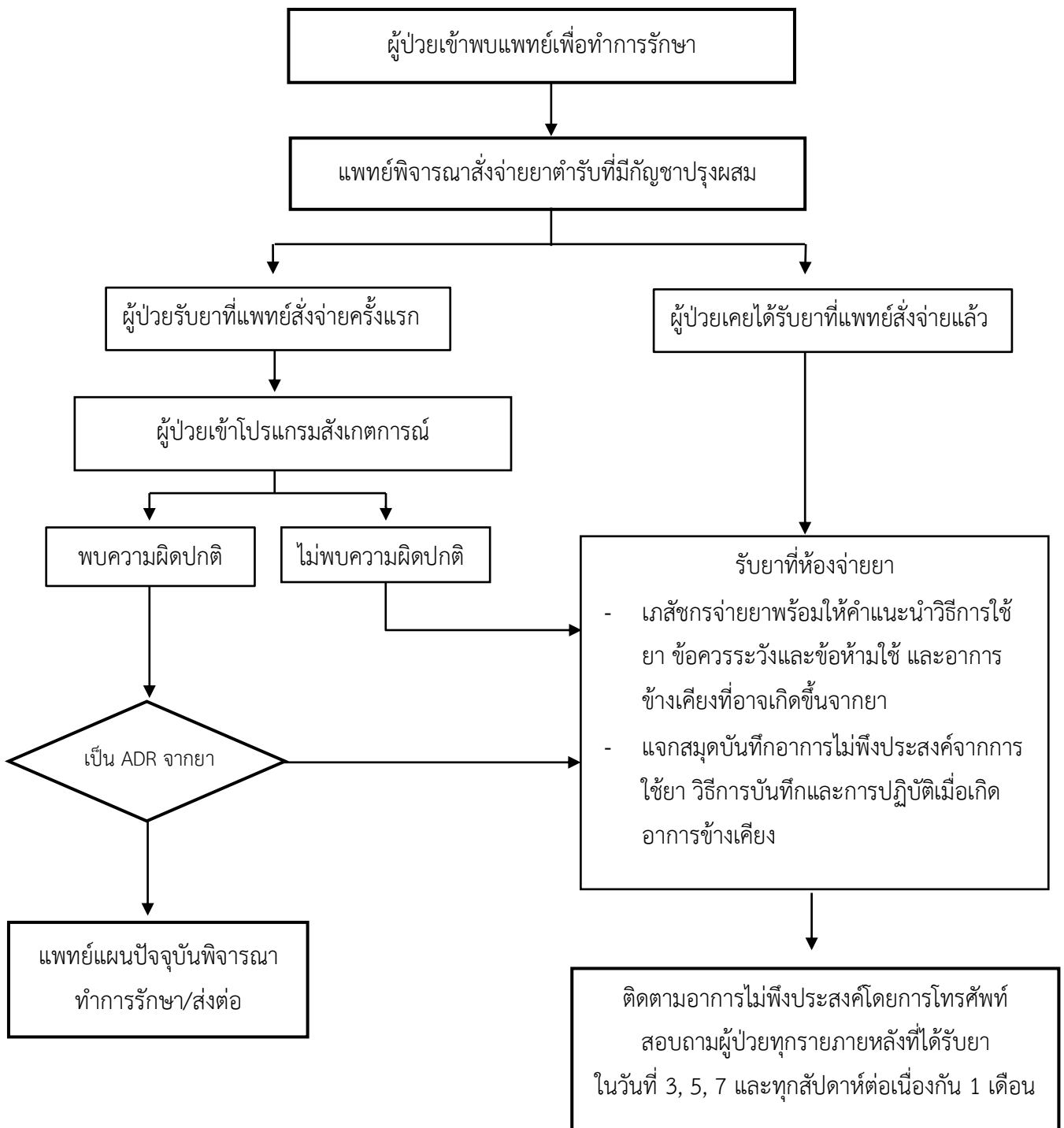
7. แนวทางการเฝ้าระวังอาการแพ้ยาของผู้ป่วยที่ได้รับตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่

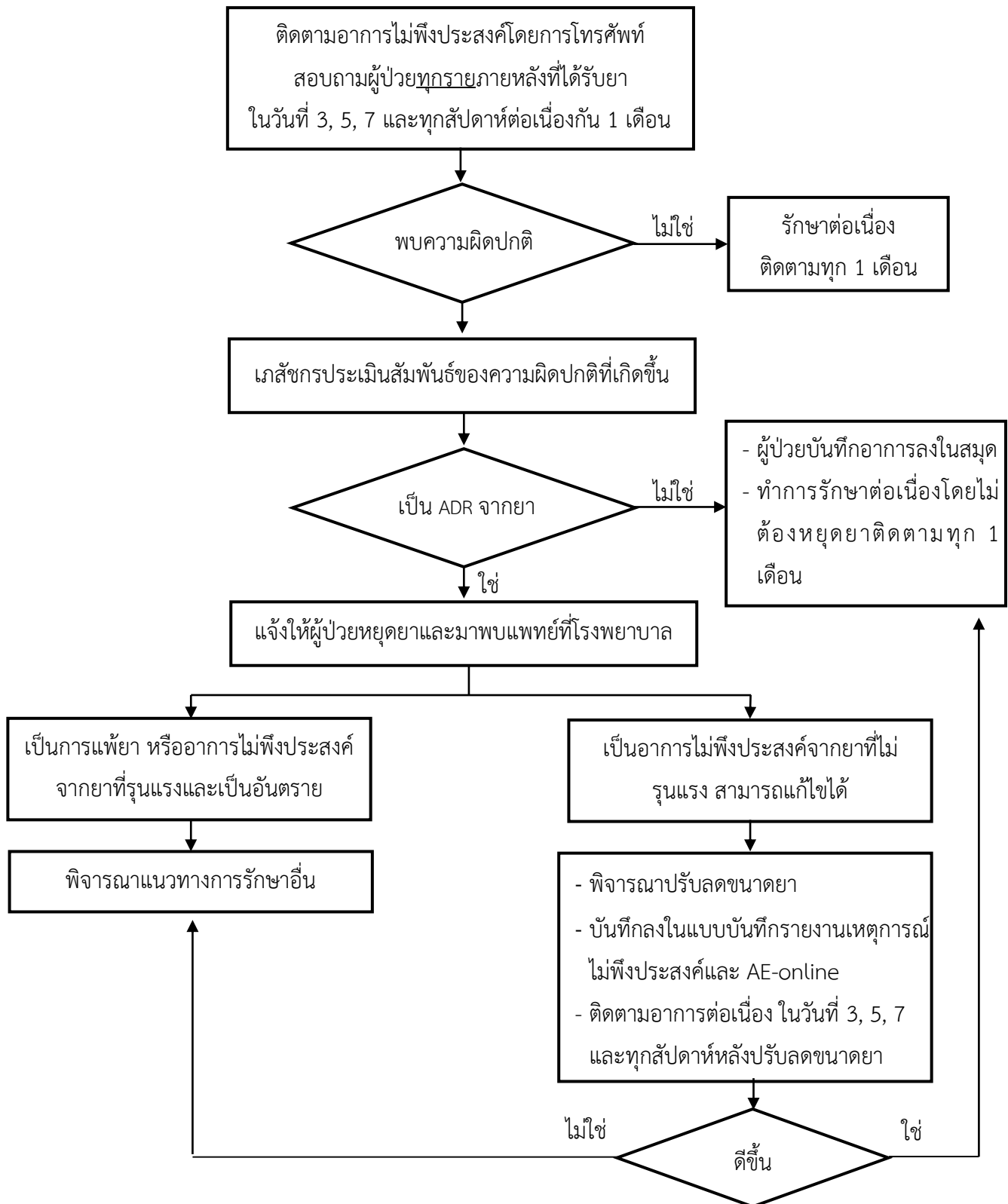
แผนภูมิที่ 7 แนวทางการเฝ้าระวังอาการแพ้ยาของผู้ป่วยที่ได้รับตำรับยาแผนไทยที่มีส่วนผสมของกัญชาในคลินิกกัญชาในสถานบริการสุขภาพ

8. แนวทางการเฝ้าสังเกตการณ์ของผู้ป่วยที่ได้รับตำรับยาแผนไทยที่มีกัญชาปรุงผสมอยู่

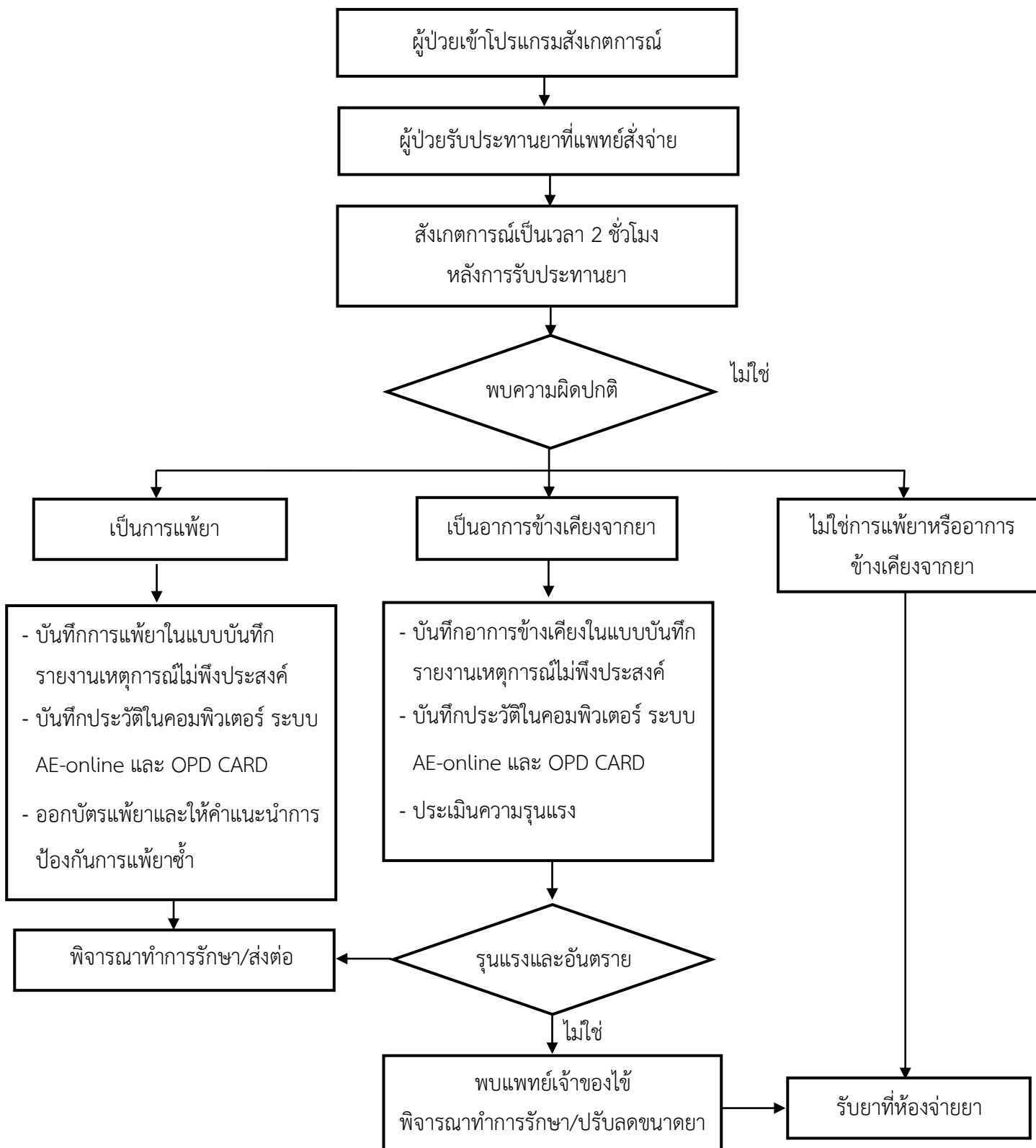
แนวทางปฏิบัติในการจ่ายยาตำรับที่มีกัญชาปรุงผสม

แผนภูมิที่ 8 แนวทางปฏิบัติในการจ่ายยาตำรับที่มีกัญชาปรุงผสมในคลินิกกัญชาในสถานบริการสุขภาพ การติดตามอาการไม่พึงประสงค์ทางโทรศัพท์

แผนภูมิที่ 9 แนวทางการติดตามอาการไม่พึงประสงค์ทางโทรศัพท์จากยาตำรับที่มีกัญชาปรุงผสมในคลินิกกัญชาในสถานบริการสุขภาพ
ขั้นตอนการเข้ารับการสังเกตการณ์

แผนภูมิที่ 10 แนวทางการขั้นตอนการเข้ารับการสังเกตการณ์จากการจ่ายยาตำรับที่มีกัญชาปรุงผสมในคลินิกกัญชาในสถานบริการสุขภาพ

9. แนวทางการให้คำแนะนำสำหรับผู้ป่วยในคลินิกกัญชาในสถานบริการสุขภาพฯ

1) คำแนะนำการปฏิบัติตน เช่น

- ดื่มน้ำสะอาดอย่างน้อย 8-10 แก้ว/วัน
- ควรหลีกเลี่ยงของหมักดอง อาหารสำเร็จรูป
- แนะนำการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตามความเหมาะสมในแต่ละราย ได้แก่ การรักษาความสะอาด การสวมหน้ากากอนามัย การคลายเครียด การใช้ดนตรีบำบัด ฯลฯ

2) การออกกำลังกายและการทำสมาธิ

การออกกำลังกาย การเคลื่อนไหวร่างกายตามสภาพร่างกายของผู้ป่วยแต่ละคน ซึ่งจะช่วยให้ระบบขับถ่ายและระบบย่อยอาหารทำงานได้ดีขึ้นแต่ต้องเลือกการออกกำลังกายที่ไม่หักโหมมากเกินไป เช่น ท่าฤๅษีดัดตน เดิน ไท้เก๊ก เป็นต้น

การทำสมาธิแปลว่า การมุ่งมั่นกระทำด้วยความตั้งใจ แน่วแน่ของจิตโดยเน้นเรื่องความสงบเยือกเย็นและการเข้าถึงจิตวิญญาณของธรรมชาติ

10. แนวทางปฏิบัติการส่งต่อผู้ป่วยในคลินิกกัญชาที่บ้าน

ตามแนวทางการส่งต่อของสถานบริการสุขภาพ